

TÜRKİYE'DE EKONOMİK GELİŞMELER VE AB İLE İKTİSADİ İLİŞKİLER

(10 Ocak 2005)

Prof. Dr. Emin ÇARIKCI

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ, İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü Öğretim Üyesi

Kasım 2000 Likidite Krizi ve Şubat 2001 Finans Krizi sonrası IMF destekli bir Ekonomik İstikrar Programına ek olarak, ekonomi yönetiminde politik müdahaleleri asgari düzeye indirebilmek için BDDK ve Kamu İhaleleri Üst Kurulu gibi 10 Üst Kurul kurulmuş, ilaveten, Bankalar Kanunu, Hazinesin İç Borçlanma Kanunu ve Merkez Bankası'nın bağımsızlığı yasası gibi kurumların özerkliğinin ve Türkiye'de siyasi istikrarın sağlanmasının müspet etkileri, ayrıca Ekonomik Programda mali disipline uyulmasının piyasalara güven vermesi sonucu Türk ekonomisi düzlüğe çıkmak üzeredir. Ekonomide 2004'deki gelişmeler ve AB ile iktisadi ilişkilerimiz detaylı bir şekilde ele alınmadan önce 2002 ve 2003 yıllarındaki gelişmeleri, ayrıca 2004 gerçekleşme tahminleri ile 2005 yılı hedeflerini özetleyelim.

2002 yılı Ekonomik Gerçekleşmeleri: 2002 yılı için hedeflenen %3'lük GSMH büyüme hızı %7,8 olarak gerçekleşmiş, yıl boyunca dolar fiyatının 1,5 milyon TL dolayında seyretmesinin de müspet etkisiyle, 2002 yılı için hedeflenen GSMH 166 milyar dolar yerine yaklaşık 182 milyar dolar, Fert Başına Gelir (FBG) de hedeflenen 2316 dolar yerine 2609 dolar olarak gerçekleşmiştir (Bakınız. Tablo-1). Yıllık enflasyon 2001'deki %70'li seviyelerinden, 2002'de TÜFE'de %29,7, TEFE'de %30,8'e gerilemiştir.

2003 yılı Gerçekleşmeleri: GSMH Büyüme Hızı %5.9 artmış, ortalama dolar fiyatının 2002 seviyesinde (1,5 milyon TL) kalması sonucu, GSMH hedefi 200 milyar \$ iken, 239 milyar \$'a çıkmıştır (2002'den 2003'e %32 artış). FBG 2609 \$'dan 3384 \$'a (2002'ye göre %29.7 artış) gerçekleşmiştir. İthalat 68.7 ve ihracat ise 46.9 milyar dolar, Dış Ticaret Açığı -21,9 ve Cari İşlemler Dengesi açığı da -6,8 milyar dolardır. 2003'de yıllık enflasyon hızları TÜFE'de %18,4'e, TEFE'de de %13,9'a inmiştir. Bütçe Harcamaları 140 katrilyon TL, Gelirleri 100,2 katrilyon TL olup, Bütçe Açığı da -39,8 katrilyon TL'ye (26,5 milyar \$) (Bütçe Açığının en büyük kalemini oluşturan Sosyal Güvenlik Kurumları = SGK açıkları 15,9 katrilyon (ktr) TL =10,6 milyar \$'a) ulaşmış, Toplam Faiz Harcamaları ise 58,6 ktr.TL'dir.

2004 yılı Gerçekleşme Tahminleri: DPT'ye göre, GSMH Büyüme Hızı %9.6'ya, GSMH 293 milyar \$'a, FBG 4112 \$'a ve Satınalma Gücü Paritesine (SGP = Türkiye'deki bir demet mal ve hizmetin New York'daki \$ cinsinden değeri) göre FBG de 7213 \$'a çıkacaktır. İthalat 95,5 milyar \$'a ve ihracat ise 62 milyar \$'a, Dış Ticaret Açığı -33,5 milyar \$'a ve Cari İşlemler Dengesi (CİD) açığı da -14,6 milyar \$'a ulaşacaktır. Yıllık enflasyon hızlarının ise, TÜFE'de %10'a, TEFE'de de %13,5'e inmesi beklenmektedir. Bütçe Harcamaları 153 katrilyon TL, Gelirleri 119 katrilyon TL olup, Bütçe Açığı da -34 katrilyon TL'ye (22,7 milyar \$), (SGK açıkları 18 katrilyon (ktr) TL=12 milyar \$'a) ulaşacak, Toplam Faiz Harcamaları ise 58,7 ktr.TL olacaktır.

2005 yılı Hedefleri: (Bakınız, Tablo-1) GSMH yaklaşık 298 milyar \$, FBG 4128 \$, SGP göre FBG 7300 \$, GSMH büyüme hızı %5, yıllık Enflasyon hızları da TÜFE ve TEFE'de de %8'şer, İthalat 104 milyar \$ (%8,9 artış), İhracat ise 71 milyar \$ (%14,5 artış) olup, Dış Ticaret Açığı -33 milyar \$, CİD Açığı da -10,6 milyar \$'dır.

2005 yılı Devlet Bütçesi Hedefleri: Harcamalar 168 Katrilyon (Ktr) TL; Transferler 107,7 ktr TL (56,6 ktr. TL faiz ödemesi), Cari Harcamalar 50,1 ktr. TL (39,3 ktr. TL Personel Giderleri), Yatırım ise 10,1 ktr. TL'dir. Gelirler 138,9 ktr. TL (Vergiler 119 ktr. TL)'dir. 2004'ten 2005'e Bütçe Harcamaları içinde, Transferler / Harcamalar %66'dan %64'e (Faiz Ödemeleri / Harcamalar %38,3'den %33,7'ye), Cari Ödemeler / Harcamalar %29,1'den %29,8'e, Yatırımlar /

Harcamalar %4,6'dan %6'ya, Vergi Gelirleri / Harcamalar %69'dan %70,8'e, Faiz Ödemeleri / Vergiler %58'den %47'ye, Harcamalar / GSMH'de %36,1'den %34,9'a hedeflenmiştir. Bu durum 2005 Bütçesinin de bir Transfer ve Cari Harcamalardan oluştuğunu (107,7+50,1=157,8 ktr. TL) ve Bütçe esnekliğinin çok düşük düzeyde olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

TABLO-1. TÜRKİYE'DE BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER:2001-2005 (10 Ocak 2005)

	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004 (K)</u>	<u>2005 (P)</u>
-					
GSMH (Milyar Dolar)	144,0	181,7	239	293 (T)	298
Fert Başına Gelir (FBG), Dolar	2105	2619	3390	4112 (T)	4128
- Satınalma Gücü (SGP) ile FBG, \$	6073	6496	6890	7213 (T)	7300 (E)
GSMH Büyüme Hızı (%)	- 9,5	7,8	5,9	9,7 Eylül	5,0
- İmalat Sanayii Üretimi (% Değişme)	- 9,9	10,7	9,7	11,1 (Kasım)	8,0 (E)
◆ Kapasite kullanım oranı (%)	73,6	76,7	80,0	83,4 (Kasım)	83,0 (E)
Tüketici Fiyatları (TÜFE), %	68,5	29,7	18,4	9,3	8,0
Toptan Eşya Fiyatları (TEFE), %	88,6	30,8	13,9	13,8	8,0
Emisyon Hacmi (Trilyon Lira)	5282	7636	10 676	13 200 Aralık	20 000 (E)
Bütçe açığı (Katrilyon Lira)	-29,8 (24,8 Milyar\$)	-41,7 (1) (27,8 Milyar \$)	-39,8 (1) (26,5Milyar\$)	-24,4 Kasım (1) (17,1 Milyar\$)	-29,1
Sos. Güv. Kur. Açığı (Katrilyon TL)	-8,4 (7 Milyar\$)	-13,3 (1) (8,9 Milyar\$)	-15,9 (1) (10,6Milyar\$)	-18,2 Kasım (1) (12,8 Milyar\$)	-22,0
İç Borç Stoku (Katrilyon Lira)	122,2 (101 Milyar\$)	149,9 (1) (100 Milyar \$)	194,4 (1) (130 Milyar\$)	225 Kasım (1) (158 Milyar\$)	235 (E)
Bütçe Açığı / GSMH (%)	-16,5	-14,7	-11,3	-8,0 (T)	-6,1
Bütçe Harcamaları / GSMH (%)	49,7	44,1	39,8	36,7 (T)	35,4
İhracat (% Artış)	12,3	12,0	30,0	31,8 Kasım	14,5
İthalat (% Artış)	-25,7	+22,8	+33,3	42,1 Kasım (2)	8,9
İthalat (Milyar Dolar)	-41,5	-50,8	-68,7	-86,8 Kasım (2)	104
İhracat (Milyar Dolar)	31,3	35,1	46,9	56,2 Kasım	71
DIŞ TİCARET AÇIĞI (Milyar \$)	- 10,1	-15,8	-21,9	-30,6 Kasım	-33
İhracat / İthalat, (%'si)	77,0	69,0	68,2	64,8 Kasım	68
Bavul Ticareti (Milyar Dolar)	3,0	4,1	4,0	3,7 Kasım	5
İhracatımızda AB'nin Payı, %	51,6	51,5	51,9	54,5 Kasım	55 (E)
İthalatımızda AB'nin Payı, %	44,6	45,5	45,8	47,0 Kasım	47 (E)
Hizmet Gelirleri (Milyar \$)	21,9	20,0	21,0	22,8 Kasım	25 (E)
Hizmet Giderleri (Milyar \$)	-13,8	-13,2	-8,5	-9,9 Kasım	-12 (E)
CARI İŞLEMLER AÇIĞI (Milyar\$)	+3,4	-1,8	-6,8	-12,7 Kasım	-10,6
Direkt Yabancı Sermaye (Milyar\$)	3,3	0,6	0,6	2,1 Kasım (3)	3 (E)
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	113,9	131,1	147,0	153,2 Eylül	160 (E)
MB Döviz Rezervleri (Milyar \$)	18,7	26,7	33,6	34,9	34 (E)

(K): 2004 yılına ait Ay'ların yanındaki rakamlar Ocak ayından itibaren kümülatiftir.

(T): DPT 2004 yılı gerçekleşme tahmini; (P): DPT yıllık program hedefleri (E): E.Çarıkçı.

- (1) Ortalama \$ kuru 2000'de 627 bin TL, 2001'de 1.2 milyon TL, 2002-2003 1.5 milyon TL, 2004'de 1,425,000 TL'dir.
- (2) İthalatımızda ara malları ve hammaddelerin payı %68, sermaye malları %18 ve tüketim malları da %14'dür.
- (3) Ocak-Kasım 2004'de net Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) yatırımı girişi (yabancıların satın aldığı net 1 milyar \$'lık gayrimenkul geliri hesaba katılmaz ve 0.8 milyar \$'lık DYS çıkışı hesabedilir ise) sadece 0,3 milyar dolardır.

Kaynak : DİE, DPT, MB, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları Dokümanları, Ocak 2005.
Derleyen: Prof. Dr. Emin ÇARIKCI, Çankaya Üniversitesi, İİBF, Öğretim Üyesi.

2004'DE EKONOMİK GELİŞMELER;

✓ **Büyüme Hızı ve FBG:** 2004 yılının ilk 9 ayında GSMH büyüme hızı %9,7'dir (tarım %-1,2 gerilemiş, sanayi %10,5, ticaret %13,3, ulaştırma ve haberleşme %6,1, serbest meslek ve hizmetler %7,7, ithalat vergisi %28,4). Yıllık hedef %5 olmasına rağmen, **2004'de GSMH büyüme hızının %9 dolayında gerçekleşecek** olması sonucu, **2003'den 2004'e GSMH miktarı 239 milyar \$'dan 293 milyar \$'a** (2004'de \$'ın 1.5 milyon TL'nin altına inmesi sonucu, ayrıca yıllık enflasyonun da katkısı ile %22,6 artış), **Fert Başına Gelir (FBG) de 3390 \$'dan 4112 \$'a** (%21,3'lük bir artış) **çıkacak**, Satınalma Gücü Paritesine (SGP'ye) göre FBG ise, **2004 sonunda 7213 \$'a ulaşacaktır**. Almanya'da FBG 25,5 bin \$, Türkiye'de de 4,1 bin \$'dır. Fark 6,2 kattır. Oysa SGP'ye göre Türkiye'de FBG 7,2 bin \$, Almanya'da 27,5 bin \$ olduğu için, **Türk ve Alman vatandaşları arasındaki gerçek ortalama hayat standardı farkı, 6,2 kat değil, sadece 3,8 kattır** (Kaynak: Dünya Bankası, World Development Report 2005, Eylül 2004).

✓ **Gelir Dağılımı:** DİE'ye göre 2002'den 2003'e nüfusun en zengin %20'lik dilimi ile, en fakir %20'lik dilimi arasındaki gelir farkı 9,4 kattan 8,1 kata indi. Yine 2002'den 2003'e, Milli Gelirden en fakir %20'lik nüfusun aldığı pay %5,3'den %6'ya, ikinci %20'nin %9,8'den %10,3'e, üçüncü %20'nin %14'den %15'e, dördüncü %20'nin %20,8'den %20,9'a çıkmış iken, bu oran en zengin %20'lik nüfus diliminde %51,1'den %48,3'e geriledi.

✓ **Enflasyon:** Bir önceki aya göre, Aralık 2004'de TÜFE %0,45 ve TEFE %0,13 artmıştır. 2003'den 2004'e yıllık bazda enflasyon ise, TÜFE'de %18,4'den %9,3'e, TEFE'de ise %13,9'dan sadece %13,8'e inmiştir. Çekirdek enflasyon (maliyet enflasyonu) diye bilinen özel sektör imalat sanayii yıllık fiyat artışı ise, %10,6 ile TEFE'nin altında kalmıştır.

✓ **İmalat Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranı** Kasım 2003'de %79,4 iken, Kasım 2004'de %83,4'e (Özel Sektörde %75,3'den %79,8'e) çıkmıştır.

✓ **İmalat Sanayii üretimi** 2001 yılında %-9.9 gerilemiş iken, bu oran 2002'de %10,7'lik bir artışa dönüşmüş, 2003 yılında ise %9,7 artmıştır. Ocak-Kasım 2003'de %7,8 olan bu artış, Ocak-Kasım 2004'de ise %11,1'e yükselmiştir.

✓ **Dış Ticaret ve CİD Açığı:** 2003 yılında ihracat %30, ithalat da %33,3 artmıştır. Ocak-Kasım 2004 döneminde ihracat artışı %31,8, ithalat artışı ise %42,1 olup, ihracatın ithalatı karşılama oranı (ihracat / ithalat) %64,8'e gerilemiştir. Ocak-Kasım 2004 döneminde Dış Ticaret (DT) açığı -30,6 milyar \$'dır. **Ocak-Kasım 2004 döneminde Türkiye'nin mal ihracatı dışında elde ettiği döviz geliri** 26,5 milyar \$ olup, bunun 22,8 milyar \$'ı hizmet gelirlerindendir (hizmet giderleri de -9,9 milyar \$'dır). Bu miktarın 3,7 milyar \$'ı bavul ticaretinden olup, **başlıca hizmet gelirleri ise, milyar \$ olarak, turizm 15,1, taşımacılık 2,9, finansal, ticari, resmi ve diğer hizmetler 3,5, inşaat hizmetleri ile işçi dövizleri de 0,7'ser milyar \$'dır.**

Cari İşlemler Dengesi (CİD) açığı (Cari Açık = döviz cinsinden mal ve hizmet gelir ve giderlerinin farkı olup, Türkiye'nin kendi mal ve hizmet gelirleri ile ulaştığı bir dengedir) **Ocak-Ekim 2004'de -10,7 milyar \$'a ulaşmıştır**. Yaz aylarında Turizm gelirleri ile bavul ticareti artışlarına rağmen beklenen gerilemeyi göstermeyen **Cari Açık, Ağustos ayında 7,6 milyar \$'dan 10,8 milyar \$'a, Aralık ayında da 2004 sonu için -14,6 milyar \$'a revize edilmiştir**.

Cari Açık hedefinin yaklaşık 2'ye katlanmasının esas sebebi ise, TL'nin aşırı değerlenmesi sonucu dayanıklı tüketim malları ithalatında patlamaya ilaveten, büyüme hızı hedefinin %5 yerine %9 dolayında gerçekleşecek olması ve ithal girdisi yüksek olan ihracattaki sıçramadır. Bu yüksek büyüme hızı, ithalat hedefinin 75 milyar \$'dan 96 milyar \$'a (artış 21

milyar \$), ihracat hedefinin de 51,5 milyar \$'dan 62 milyar \$'a (artış 10,5 milyar \$) çıkmasına yol açmıştır. **İthalatımızın hala %86'sı yatırım ve üretimle ilgili ara malı ve hammaddelerden oluşmakta olduğu için, büyümedeki artış ithalat artışına ve dolayısıyla da cari açığın da sıçramasına sebep olmaktadır.**

Döviz sepeti (1\$+1,5€) bazında, TL'nin %20 dolayında aşırı değerlenmişliği de, Ocak-Kasım 2004'de başta otomobil olmak üzere, **tüketim malları ithalatını %91,5 (6,5 milyar \$'dan 12,5 milyar \$'a) artırarak**, ithalatın ve dolayısıyla **dış ticaret ve cari açıkların büyümesine önemli etkiler yapmıştır.** Tüketim malları içinde kara taşıtları ve parçaları 4,4 milyar \$'dan 9,2 milyar \$'a fırlatarak %109,4'lük bir artış göstermiştir. Türkiye'nin ihraç ettiği kara taşıtları ve parçaları ise %54,3 artarak 4,8 milyar \$'dan 7,3 milyar \$'a çıkmıştır.

Cari açığın bir kısmı net DYS yatırımları gelirlerinden, önemli bir kısmı TL'nin aşırı değerlenmesine yol açan, kısa vadeli yabancı sermaye (sıcak para) girişleri ile, geri kalan kısmı da Ödemeler Dengesinin Net Hata ve Noksan kaleminden finanse edilmektedir. Cari açık kapatılamamışsa bunun bir kısmı **MB'deki döviz rezervlerinden**, geriye kalanı da kısa veya orta vadeli **dış borçlanma ile finanse edilmek zorundadır.**

CID açığı / GSMH oranı %5'e çıkacak (bu oran 2001 krizinin temel sebebi) olmasına rağmen, bankacılık kesimi BDDK tarafından sıkı bir şekilde denetlendiği için, **bankaların açık pozisyonlarının düşük düzeyde seyretmesi, ilaveten 2002'den Kasım 2004'e MB döviz rezervlerinin 26,7 milyar \$'dan 35,9 milyar \$'a çıkması, Ekim 2004'de Bankalardaki döviz rezervlerinin 17,7 milyar \$ ve döviz mevduat hesaplarının da 74 milyar \$ seviyesinde seyretmesinden dolayı, 2005 yılında da bir döviz krizi beklenmemektedir.**

İşsizlik: 2001'den bu yana Türkiye'nin esas meselelerinden biri de artan işsizliktir. DİE verilerine göre, **işsizlik oranları 2001'de %8.4, 2002'de %10.3, 2003'de de %10.5 olarak gerçekleşti.** Yine DİE'ye göre, 2003'ün ikinci çeyreğinden (Nisan-Haziran) bu yılın aynı dönemine işsizlik oranı %10'dan %9,3'e gerileyerek **492,000 kişiye yeni istihdam sağlanmış olması müspet bir gelişmedir.** Ayrıca, **2000-2003 döneminde, reel olarak işçi ücretleri %25.3 geriledi.** Reel ücretlerdeki bu erime 2001'de %13.4, 2002'de %8, 2003'de de %6.3'tür. Bu düşüş özel sektörde daha yüksektir. 2003 yılında döviz fiyatlarındaki gerilemeye rağmen, **dış rekabet gücümüzün korunması ve 2003'deki ihracat artışındaki başarıda reel ücretlerdeki düşüşün de büyük bir payı vardır.**

✓ **Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) Yatırımları:** DYS yatırımlarında 2002'de 1milyar 32 milyon \$'lık giriş, 55 milyon \$'lık çıkışla net DYS girişi 977 milyon \$ iken, 2003 yılında ise 578 milyon \$ giriş ve -499 milyon \$ çıkış olduğu için **net DYS girişi sadece 79 milyon \$'dır. Dünyada 2002'de DYS yatırımı stoku 7.1 trilyon \$'dır. Türkiye'nin payı ise sadece %0.3 (binde 3) ile 18.6 milyar \$'dır.**

Yabancıların Gayrimenkul Alımları: 12 Temmuz 2003'de Tapu Yasası'nda yapılan değişiklikten bu yana **yabancıların Türkiye'de gayrimenkul (taşınmaz= ev, arsa ve arazi) satın almaları** artmıştır. Bu satışlardan elde edilen dövizler Merkez Bankası (M.B) tarafından ödemeler dengesinin **net hata-noksan kaleminde gösterilirken, Temmuz 2004'den itibaren DYS kalemleri içerisinde yer almaya başlamıştır.** Neticede, Haziran 2004'den Ağustos 2004'e brüt DYS girişinde 3 katlık bir artış ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Böylece Ocak-Kasım 2004 döneminde **2,1 milyar \$'lık DYS kaleminin net 1 milyar \$'ı yabancıların gayrimenkul alımından (19 Temmuz 2003'den bu yana 8 bin dolayında gayrimenkul satın alınmış) kaynaklanmıştır. Bu 11 aylık dönemde Türkiye'den çıkan DYS yatırımı tutarı da 0,8 milyar \$ olduğuna göre, bu dönemde Türkiye'ye giren net DYS girişi, sadece 0,3 milyar \$ (2,1 – 1,8) seviyesindedir.**

Yabancıların gayrimenkul alımlarından elde edilen döviz gelirlerinin DYS kalemleri içerisinde gösterilmesi doğru değildir. Çünkü, bu alımlar orta ve uzun vadelerde istihdama ve ihracata, yok denecek kadar az katkı yaptığı gibi, **Türkiye'deki DYS yatırımlarının geçmişteki**

gelişmeleri ile uluslararası mukayeselerin yapılmasında büyük bir kargaşaya yol açacaktır.

✓ **2003 Yılı** itibariyle Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeri ise; toplam üretimde (GSMH'de 18.ci, nüfus itibariyle 15.ncidir. Dünya dış ticaretinde Türkiye'nin payı ihracatta %0.7 (binde yedi), ithalatta da %0.9'dur.

✓ **2004 Devlet Bütçesi Gerçekleşmeleri:** Ocak-Kasım 2004 döneminde Bütçe Harcamaları 123,1 katrilyon (ktr) TL, Gelirleri 98,7 ktr TL olup, Bütçe Açığı da -24,4 ktr TL'ye= 17,1 milyar \$ (SGK açıkları -18,2 ktr TL=12,8 milyar \$'a) ulaşmış, Toplam Faiz Harcamaları ise 52,3 ktr.TL (36,7 milyar \$) olup, bu durumda;

- Toplam gelirlerin (98,7 ktr) %53'ü ve vergi gelirlerinin (81 ktr) %64,5'i faiz ödemelerine (52,3 ktr. TL) harcanmıştır (2003'de bu oranlar sırası ile %58,6 ve %69,5 idi).

- Toplam faiz ödemelerinin (52,3 ktr) %89,2'si (46,4 ktr) İç Borç (158 milyar \$) faiz ödemelerine, sadece %10,8'i de (5,6 ktr) Dış Borç (153,2 milyar \$) faiz ödemelerine gitmiştir.

Yukarıdaki oranlar, bütçe performansında nisbi bir başarıya rağmen, ekonomik ve mali dengelerin hala bıçak sırtında olduğunu göstermektedir. Onun için, önümüzdeki yıllarda da kamuda mali disipline ve sıkı para politikasına devam edilmesi gerekmektedir. Bütçede ve iç borçları çevirmede nispi bir iyileşmeye rağmen, Türkiye'nin esas meselesi Dış Borç Stokundan çok, İç Borç Stokudur. Nitekim; 2002'den Kasım 2004'e İç Borç Stoku 100 milyar \$'dan (150 ktr TL) 158 milyar \$'a (225 ktr TL) çıktığı halde, aynı dönemde Dış Borç Stoku 131 milyar \$'dan sadece 153,2 milyar \$'a çıkmıştır. Belirtmek gerekir ki, son dört yıldır, Bütçe'de faiz dışı fazla hedefine ulaşılması için, mali disipline uyulmamış olsaydı, özellikle iç borç stoku daha hızlı artacaktı. Türkiye'de, Devlet Bütçesinin en büyük kara deliği ise, Ocak-Kasım 2004 döneminde Bütçe Açığının %74,6'sını oluşturan, 2005 hedeflerine göre de %75,6'sını oluşturacak olan SGK açıklarıdır.

Kamu Kesiminde (Devlet, KİT'ler, Belediyeler ve BİT'lerde) aşırı israfı azaltacak, tasarruf ve verimliliği artıracak yapısal tedbirler ile, özelleştirme ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele konularında daha hızlı adımlar atılması gerekmektedir. Bu konularda daha hızlı hamleler yapılmadığı sürece enflasyonla mücadelede ve büyümede elde edilen başarılar kalıcı olamaz. Bütçe Açığı / GSMH oranı %11 seviyesinden %4'ün altına indirilene kadar talepteki bir canlanma ve döviz fiyatları artışları (ithalatın %86'sı üretim ve yatırım mallarından oluştuğu için iç fiyatlara yansıtılacak) normal seviyelerine ulaştığında enflasyon hızındaki düşüşün devam etmesi çok zor görülmektedir.

2004'ün (+)'ları: Yıllık enflasyon, 34 yıl sonra (1970'den bu yana) tek haneli rakama inmiş, yıllık bileşik faizin %20'ye inmesi, ihracat ve büyüme hızında rekor artış, Bütçe performansında iyileşme, ilk 9 ayda özel sektör yatırımlarında %55'lik bir artış, Kıbrıs ve Irak politikalarında başlangıçta yanlış görünen kararların Türkiye'nin lehine dönüşmesi ve nihayet AB'den müzakere tarihi alınmasıdır.

2004'ün (-)'ları: Özelleştirmede, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede, SGK reform çalışmalarında yetersizlik, TL'nin daha da değerlenmesi sonucu rekor düzeyde dış ticaret ve cari denge açıkları ile tüketim malları ithalatında patlama, iç borç stoku ve işsizlik artışlarının sürmesidir. Hükümetten bu kronik sorunların üzerine daha cesaretle gitmesini bekliyoruz.

Türkiye'de 5 yıldır uygulanan ve önümüzdeki 3 yılda da devam edecek olan IMF destekli istikrar programlarının uygulanacak olmasının da etkisiyle, para ve maliye politikaları yerine oturmuştur. 5 yıllık istikrar programı ile, ekonomide kötüye gidiş önlenmiş ve ekonomik canlanma bir ölçüde sağlanmıştır. Ancak 5 yıllık sıkı para ve maliye politikaları uygulanmasına rağmen, devlet bütçesinde yatırımlara yeterince kaynak aktarılamamakta, özellikle iç borç faiz yükü ve cari harcamalar bir türlü azaltılamamakta, kamuda israf önlenememekte ve iç borç stoku artış hızı düşmesine rağmen, bu borcun azalış eğilimine girmesi bir türlü gerçekleştirilememektedir. Bu sorunların hızla çözülebilmesi için tek çıkar yol, özelleştirme ve mikro iktisat politikalarının cesaretle uygulanmasıdır.

Mikro iktisat politikaları kapsamında; kamu kesimindeki (KİT'ler, Belediyeler ve BİT'ler dahil) her kurum ve kuruluştaki aşırı istihdamın ve israfın asgari düzeye indirilmesi ile,

kamu kesimindeki verimlilik, kârlılık ve etkinliğin artırılmasına öncelik verilmelidir. Ancak, **bu tür köklü operasyonların yapılabilmesinin, politik riskten dolayı, çok zor olduğu bilinen bir gerçektir.**

Yatırımlar ve Beklentiler: Türkiye enflasyonla mücadelede önemli bir mesafe almış ve büyüme hızı da 2002'den bu yana %5'in üzerinde bir artış göstermiştir. Bu olumlu gelişmelerin yatırım ve istihdam artışına katkısı, 3 yıl aradan sonra, nihayet başlamıştır. Nitekim;

- Ocak-Kasım 2003'den Ocak-Kasım 2004'e toplam ithalatta yatırım mallarının payının %15,5'den %17,6'ya (%61,8'lik bir artışla 9,4 milyar \$'dan 15,3 milyar \$'a) çıkması ve

- Ocak-Eylül 2003 döneminde sadece %6,3 artmış olan Sabit Sermaye Yatırımlarının = SSY (Kamuda %-21,8 azalış, Özel Sektörde %17,3 artış) 2004'ün aynı döneminde %41,1'lik bir artış göstermesi (Kamuda %-10,7 azalış, Özel Sektörde ise %54,6 artış) yatırım artışlarının başladığını göstermektedir. Son aylarda istihdam piyasasında da kıpırdanma başlamıştır.

AB'den müzakere tarihi alınmasının olumlu etkileri ile, özel sektör yatırımlarında devam edecek olan artışa ilaveten, Türkiye'ye tam üyelik tarihi verilmediği için DYS yatırımlarında bir sıçrama olmayacak olsa bile, azda olsa artması beklenen DYS yatırımları ile, son yıllarda artış eğilimine giren işsizliğin, hiç olmazsa 2005'in ikinci yarısında, düşüş eğilimine girmesi beklenmektedir. Ancak, bu müspet gelişmelere ulaşılmasında en büyük engel, döviz sepeti (1\$+1.5€) bazında bile TL'nin %20 dolayında aşırı değerlenmiş olmasıdır. Çünkü, bunun anlamı, tarım ve sanayii sektörlerindeki yerli üreticilerimiz ve ihracatçılarımız alehine, yabancılar lehine iç ve dış piyasalarda %20 dolayında haksız rekabet avantajı sağlamış olmamızdır.

Ekonomi ilmi alternatif maliyet üstüne kurulmuştur. Ucuz döviz politikasının avantajları ise, sıcak para girişleri ile, belli bir süre, döviz dar boğazını aşmak ayrıca hiçbir yapısal reform yapılmadan, istikrar programının da desteği ile enflasyonu baskı altında tutmaktır. Ancak, bu durum daha ne kadar sürecek? **"Ekonomi biliminin kanunları vardır ve er geç hükmünü icra eder"**. Bizden hatırlatması...

Çin Tehdidi: 10 yıl önce, Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) alınan kararlar sonucu, 2005 yılı başından itibaren dünya ticaretinde tekstil ve konfeksiyonda kotalar kalktı. 2005 yılı başından itibaren, Çin ürünlerine de AB pazarında kota uygulanmayacaktır. Üstelik Çin parası Yuan \$'a bağlı olduğu için eksik değerlenmiştir. TL ise aşırı değerlidir. Bu durumda, hem iç piyasada ve hem de dış piyasalarda Çin tekstil ve konfeksiyon ürünleri ile nasıl rekabet edeceğiz? DTÖ tahminine göre kotaların kalkmasıyla AB pazarında Türkiye'nin payı tekstilde %13'den %12'ye, hazır giyimde %9'dan %6'ya inecek, Çin'in payı ise, tekstilde %10'dan %12'ye, konfeksiyonda da %18'den %29'a çıkacaktır.

23 Mart 2004 günü DTM müsteşarı 42 çeşit tekstil ürününde kota uygulamak için Çinli yetkilileri masaya davet etti. Toplantılar Ocak 2005 sonunda başlayacaktır. DTÖ normlarına göre, herhangi bir sektörde piyasayı bozucu faktörler (kriz tehlikesi) başgösterirse, geçici bir süre, kademeli olarak azaltılmak şartıyla, 8 aydan 3 yıla kadar kota uygulamasına gidilebilir. Tabii bu geçici bir tedbirdir. Oysa, bu sektör bizim için çok önemlidir. Çünkü, bavul ticareti dahil bu ürünler 2004 ihracatımızın %36'sı (22 milyar \$) ve istihdamın bel kemiğidir. Fakat, Türkiye'de toplam maliyet içinde enerji maliyetlerinin oranı tekstilde %15, boyahanelerde ise %20, finansman maliyetleri de yüksek olduğu halde, Çin'de bu maliyetler çok düşük düzeydedir. Çin'le rekabet edebilmek için, kısa dönemde, Türkiye'de %41 dolayında olan istihdamdaki mali yükün (sigorta primleri ve vergi kesintilerinin) yarıya indirilmesi, orta vadede, enerji maliyetlerinin düşürülmesi için de biran önce nükleer santrallerin inşasına hız verilmelidir. Fransa'da bile toplam elektrik üretiminin %74'ü nükleer santrallerden elde edilmektedir.

GB'NİN ZARARI VE AB İLE MÜZAKERELER

GB'nin Zararı 100 milyar Dolar mı?

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye arasında 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girdiğinde Türkiye AET'ye ortak üye oldu. Nihai

hedef tam üyelik olmakla birlikte, önce kademeli olarak Gümrük Birliği (GB) kurulacaktı.

23 Kasım 1970'de imzalanan ve 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmiş olan **Katma Protokol ile, 1972 başından itibaren Türk Sanayi Ürünleri** (1968'den itibaren adı AET'den Avrupa Topluluğu'na (AT'a) dönüşen) **AT'a gümrüksüz girmeye başladı.** Alınan bu tavizin karşılığında **Türkiye'de 1973'ten itibaren AT ülkelerinin sanayi ürünlerinden aldığı Gümrük Vergilerini (GV) 22 yılda sıfırlamayı taahhüt etmişti.**

1963 Ankara Anlaşması ve Katma Protokol iki tarafın parlamentolarında da onaylandığı için **Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile GB'ye girmesi bir devlet taahhüdü idi.** Maalesef biz 40 yılı aşkın bir süredir **GB'yi iç politika malzemesi yaptık ve yapmaya da devam ediyoruz.**

Son yıllarda AB ile ilişkiler tartışılırken **GB'nin zararı da sık sık gündeme getirildi.** Fakat hiç kimse **AB'nin 33 yıllık GB kaybından ve Türk Sanayi Ürünleri'nin AB'ye GB'den önce 23 yıl GV'siz girmesinin Türkiye'nin sanayileşmesine ne kadar müspet etki ettiğinden hiç bahsetmedi.** **GB'nin zararı, 4-5 yıl önce 45-50 milyar \$'dan başlanarak ve her yıl 10'ar milyar \$ zam yapılarak, geçen aylarda 80 milyar \$'a kadar çıkarıldı.** Hesaplama ise şöyle yapıldı: **GB'den bu yana Türkiye AB ile dış ticaretinde (X milyar \$) Dış Ticaret (DT) açığı vermiş, ilaveten 15-20 milyar \$'da GV kaybı=GB'nin zararı!**

Bu yanlış hesaplama ile devam edersek, **1996-2004 döneminde AB ile toplam DT açığımız 80 milyar dolara, 20 milyar \$'lık GV kayıplarını da eklersek GB'nin zararı 100 milyar \$'a çıkmış mı oldu?! Hayır. Bu hesaplama bilimsel olarak tamamen yanlış bir değerlendirmedir.** **Maalesef** bu mesnetsiz (dayanaksız) hesaplama herkes ve her kesim tarafından doğru kabul edilerek **kamuoyunun yanıltılmasına devam edilmektedir.**

Oysa, **1996-2004 döneminde toplam** ithalatımız 491 milyar \$, ihracatımız 307 milyar \$ olup, toplam **DT açığımız 184 milyar \$'dır.** **Bu açığın yaklaşık, sadece 80 milyar \$'ı (%43.5'i) AB ülkeleriyle, geriye kalan 104 milyar \$'ı (%56.5'i) AB dışı ülkelerle (Bkz Tablo-2).** Burada şu soruyu sormalıyız: **AB ile DT açığına ve artışına GB yol açmış ise, AB dışı ülkelerle olan DT açığının sebepleri nelerdir ve bu açığı nasıl izah edeceğiz?** Cevabını maalesef kimse veremiyor.

TABLO-2. TÜRKİYE'NİN TOPLAM VE AB İLE DIŞ TİCARETİ (Milyar \$)

	1993	1995	1996	2000	2001	2002	2003	2004(T)
GSMH (Milyar \$)	182.0	171.2	183.8	201.9	144.0	181.7	239.0	293.0
GSMH (%)	6.8	8.0	7.1	6.1	-9.5	7.8	5.9	9.6
İthalat	29.4	35.7	43.6	54.5	41.4	51.6	69.3	95.5
İhracat	15.4	21.6	23.2	27.8	31.3	36.1	47.3	62.0
DT (1) Açığı	-14.0	-14.1	-20.4	-26.7	-10.1	-15.5	-22.0	-33.5
CİD (2) Açığı	-6.4	-2.3	-2.4	-9.8	+3.4	-1.5	-6.9	-14.6
1996-2004 Toplam Dış Ticaret (DT) Açığı 184 Milyar \$								
AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE DIŞ TİCARETİMİZ								
İthalat (M)	13.9	16.9	23.1	26.6	18.3	23.3	31.7	45.0(*)
İhracat (X)	7.6	11.0	11.5	14.3	16.1	18.5	24.5	34.0(*)
DT Açığı	-6.3	-5.9	-11.6	-12.3	-2.2	-4.8	-7.2	-11.0(*)
1996-2004 AB ile Toplam DT Açığı 80 Milyar \$, AB Dışı Ülkelerle 104 Milyar \$								
M'de AB Payı (%)	47	47	53	49	44	45	46	47(*)
X'da AB Payı (%)	49	51	50	52	51	51	52	55(*)
(T) DPT Gerçekleşme Tahmini; (1) DT = Dış Ticaret; (2) CİD = Cari İşlemler Dengesi; (*) 25 üyeli Avrupa Birliği								

Kaynak: DPT, Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri, Kasım 2004, s.26.

Son 9 yıllık GB döneminde ithalatın yaklaşık %89'u hammadde, ara malı ve yatırım mallarından oluşmuştur. Türkiye'de ithalat artışı ve DT açığının artması tamamiyle GSMH büyüme hızı artışına ve dolayısıyla ithal girdisi yüksek olan ihracat artışına bağlıdır. Nitekim, Tablo-2'de görüldüğü gibi, 2001 yılında Büyüme hızı %-9.5 gerilemiş, 2000'den 2001'e;

- İthalat 54.5 milyardan 41.4 milyar \$'a inmiş,
- DT açığı 26.7'den 10.1 milyar \$'a gerilemiş,
- AB ile DT açığı da 12.3'ten 2.2 milyar \$'a inmiş,
- Mal ve hizmet gelir giderlerimizin farkı olan Cari İşlemler Dengesi (CİD) açığı da -9.8 milyar \$'dan +3.4 milyar \$'lık (13.2 milyar \$ fark) bir artıya dönüşmüştür (Bkz Tablo-2).

İlaveten, GB öncesi 1995'den 2004'e;

- GSMH 171 milyar \$'dan 293 milyar \$'a,
- İthalat yaklaşık 35.7 milyardan 95.5 milyar \$'a (2.7 kat),
- İhracat ise 21.6 milyardan 62 milyar \$'a (2.9 kat),
- AB'den ithalat 16.9 milyardan 45 milyar \$'a (2.7 kat artış),
- AB'ye ihracat ise, 11 milyardan 34 milyar \$'a (3.1 kat artış) yükselmiş,
- Türkiye'nin ithalatında AB'nin payı %47'den %44'e gerilemiş (25 üyeli AB'nin payı %47),
- İhracatımızda AB'nin payı ise, %51'den %51.5'e (25 üyeli AB'nin payı %54.5'e) çıkmıştır.

Bazı eleştirmenler ise, "GB öncesi ve sonrası 9 yılda DT açığı yaklaşık ikiye katlanmıştır" iddiasında bulunmaktadır. Doğrudur. Fakat, bunun asıl sebebi, 1993'ten 2004'e, ithal girdisi oranı yüksek olan ihracatın 4'e katlanması (AB'ye ihracatın 7.6 milyar \$'dan 34 milyar \$'a çıkarak 5'e katlanması); ve GSMH'nin de % 65'lik bir artış göstermesidir.

Bölgelere Göre DT Açığı: Ocak-Kasım 2004 dönemi; ihracat ve ithalatımızda, sırasıyla 25 üyeli AB'nin payı %54,5 ve %47'dir. 30,6 milyar \$'lık toplam Dış Ticaret Açığının (DTA=İthalat-Ihracat) sadece %33'ü (40,8-30,7=10,1 milyar \$'ı) AB ülkeleriyle, %23,9'u (13,3-6=7,3 milyar \$'ı) KEİ Ülkeleriyle, %36,9'u (14,1-2,8=11,3 milyar \$'ı) başta Uzak Doğu ülkeleri olmak üzere, Orta Doğu dışındaki, Diğer Asya Ülkeleri ile. Demek ki, Dış Ticaret Açığının tek sebebi AB ile yapılmış olan Gümrük Birliği (GB) değildir. Ocak-Kasım 2004 döneminde Türkiye'nin toplam dış ticaretinde, ihracatın ithalatı karşılama oranı (ihracat / ithalat) %64,8 iken, bu oran AB ile dış ticaretimizde %75, KEİ ülkeleri ile %45, Uzakdoğu ülkeleri ile %20'dir. Üstelik, Uzakdoğu ülkelerinden ithal edilen malların %90'ı dayanıklı tüketim mallarından oluşurken, AB'den yapılan ithalatın %90'ı yatırım ve üretim mallarından oluşmaktadır.

Ülkelere Göre DT Açığı: Ocak-Kasım 2004 döneminde Türkiye'nin en çok DT Açığı verdiği ülkeler, milyar \$ olarak (parantez içinde sırasıyla ithalat - ihracat); Rusya -6,1 (7,8 - 1,7), Almanya -3,3 (11,2 - 7,9), Çin -3,5 (3,9 - 0,4), İsviçre -2,6 (3,0 - 0,4), Fransa -2,4 (5,7 - 3,3), İtalya -2,1 (6,2 - 4,1), Japonya -2,2 (2,4 - 0,2), Güney Kore -2,2 (2,3 - 0,1), Ukrayna -1,7 (2,2 - 0,5), İran -1,1 (1,8 - 0,7) ve Tayvan -1,0 (1,1 - 0,1) milyar \$'dır. Türkiye'nin DT fazlası verdiği ülkeler ise, milyar \$ olarak (parantez içinde sırasıyla ihracat - ithalat); İngiltere 1,0 (4,9 - 3,9), ABD 0,2 (4,4 - 4,2), Hollanda 0,2 (1,9-1,7) ve Irak 1,2 (1,6-0,4) milyar \$'dır. Türkiye'nin esas meselesi, sadece Ocak-Kasım döneminde Rusya ile 6,1 milyar \$'lık; Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan ile de 9 milyar \$'lık Dış Ticaret Açığı vermesidir. Rusya ile cari açığın bir kısmı turizm gelirleri, bavul ticareti ve müteahhitlik hizmetleri gelirleri ile bir ölçüde azaltılmaktadır.

GB sonucu 15-20 milyar \$'lık "GV kaybının zarar hanesine yazılması" ise çok abartılı ve abesle iştigaldir. Çünkü, 1995'te AB ülkelerine karşı koruma oranı sadece %5.47 olup, bu oran 1996'da %1.34'e inmiştir (DPT, Kasım 2004, sayfa 23). Ayrıca son 9 yıllık dönemde ithalatın yaklaşık %90'ı yatırım ve üretim ile ilgili olduğuna göre, eğer Türk iş alemi kendi devletine bu kadar vergi vermemiş ise, bunun olumlu etkilerinden de söz etmek gerekir. Verilmeyen gümrük vergisi sayesinde Türk işverenin maliyetleri düşmüş ve neticede dış rekabet gücü artmış, iç piyasada ise daha düşük fiyatlarla mal alma imkanına kavuşan tüketicilerimizin refah düzeyi artmıştır.

Diğer taraftan, Türkiye'nin Ödemeler Dengesi yapısı da sürekli olarak DT açığı vermek zorundadır. Çünkü Türkiye ihracat gelirleri ve ilaveten son yıllarda (8-9 yıldır) bavul ticareti ve başta turizm gelirleri olmak üzere hizmet gelirlerinden her yıl 25-30 milyar dolarlık (hizmet giderleri de 8-13 milyar \$) bir döviz geliri elde etmektedir. Önemli olan, bu dövizleri de yatırım, üretim ve ihracat artışına dönüştürebilmektir. Bunun yolu da ithalat artışı ve DT açıklarından geçmektedir. GB öncesi 1993'te bile, yıllık ihracatımız sadece 15.4 milyar \$ iken, Türkiye'nin DT açığı 14 milyar \$ değil miydi?

Dinamik Etkiler: GB'nin rakamsal olarak ölçülemeyen dinamik etkileri de çok önemlidir. Türkiye'nin AB ile GB'ye girmesi **yerli üreticileri geri dönülmez bir şekilde uluslararası rekabete açmış**, böylece eksik rekabetçi ve korumacı lobilerin güçlerinin azalmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Neticede, düşük verimle, pahalı mal üreten firmalarımız, reorganizasyona zorlanarak kaliteli ve ucuz mal üretmeye, üretimi artırmaya ve ihracata zorlanmışlardır. Türk tekstil ve hazır giyim, otomotiv ve elektronik sanayileri bunun en güzel örneklerindendir.

Nitekim, **"GB ile Türk sanayii batır"** iddiasında bulunanlara **cevabım yine rakamlarla olacaktır. 1995'den 2004'e, ihracat artışları, milyar \$ olarak;**

- **Tekstil ve hazır giyim 8.2'den 17.8'e (2.2 kat artış),**
- **Taşıt araçları ve yedek parçaları 0.8'den 10.8'e (13.5 kat),**
- **Demir ve demir dışı metaller 3'den 9.2'ye (3.1 kat),**
- **Elektronik cihazlar 0.9'dan 6.1 milyar \$'a (6.8 kat) çıkmıştır.**

GB sayesinde Türk tekstil ve hazır giyim ürünlerine AB'de kotalar 1996'da kalktığı için, bu mallarda Türkiye AB pazarında Çin'in ardından, 4.lükten 2.liğe yükselmiş idi. 2004'de Türkiye'nin toplam tekstil ve hazır giyim ihracatı 17,7 milyar \$ olup, bu ihracatın %73'ü AB ülkelerinedir. AB pazarında Türkiye'nin payı tekstilde %13, hazır giyimde %9 iken, Çin'in payı sırasıyla %10 ve %18'dir.

1996'dan 2004'e, ihracat'ta başarılı olan sektörlerde üretim artışları, milyon adet olarak;

- **Televizyon 1.8'den 21.6'ya (12 kat artış),**
- **Buzdolabı 1.7'den 5.1'e (3 kat),**
- **Çamaşır makinesi 0.9'dan 4.1'e milyon adede (4.6 kat),**
- **Şişe ve cam üretimi de 0.5 milyon ton'dan 1.2 milyon ton'a (2.4 kat) ulaşmıştır.**

40 yıllık bir mazisi olan "Onlar ortak biz pazar" sloganına gelince: 1995'den 2004'e AB'nin ihracatında Türkiye'nin ithalatının payı %0.9'dan sadece %1.5'e çıkmıştır. AB ülkelerinin dış ticaretlerinin yaklaşık %60'ını kendi aralarında yaptığı hesaba katılırsa, bu ülkelerin AB dışı ihracatı içinde Türkiye'nin ithalatının payı da %3 dolayında seyretmektedir. Demek ki, sadece dış ticaret açısından bakıldığında, AB için Türkiye'nin önemi, bizim için (dış ticaret açısından) İran ve Irak'ın önemi kadardır. Çünkü bizim ihracatımızda da yukarıdaki ülkelerin payı sırasıyla %1.2 ve %3'dür. Türkiye-AB ilişkileri, her iki taraf açısından da sadece ticari bir olay olmayıp, aynı zamanda siyasi, hukuki, askeri, ekonomik, mali, teknolojik ve hatta kültürel boyutları olan bir süreçtir. Sadece Türkiye için ise topyekün bir modernleşme projesidir.

AB ile Müzakereler ve Beklentiler

AB Komisyonu'nun, 6 Ekim 2004 İlerleme Raporu ile, Türkiye-AB arasında tam üyelik yolunda müzakerelerin başlaması konusunda yeşil ışık yakması sonucu, 17 Aralık 2004 Koppenhag Zirvesinde müzakerelerin 5 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasına karar verilmiştir. Ancak, gerek 2004 İlerleme Raporu ve gerekse 17 Aralık Zirve Raporu, bundan önce hiçbir aday ülkeden istenmeyen haksız taleplerle doludur. Bu tartışmalara geçmeden önce, ekonomik açıdan müzakere sürecinin ne anlama geldiği üzerinde durmak daha uygun olacaktır.

Türkiye'ye müzakere tarihi Koppenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirdiği için verilmiştir. Tam üyelik için ise, yapılmış olan siyasi reform yasalarının uygulamada da başarılı olmalarına ilaveten, Maastricht Kriterleri'ne yaklaşılması da gerekmektedir. Bu durumda, Türkiye bir anlamda AB tam üyelik hedefi için 10 yıllık bir istikrar programı (bir çeşit stand-by) uygulamasını kabul etmiş oldu. Çünkü Maastricht Kriterleri;

- **Fiyat İstikrarı:** Her üye ülkenin yıllık ortalama **enflasyon hızı, en düşük** enflasyon oranına sahip 3 üye ülke ortalamasından **%1,5'den fazla olmamalıdır** ($\%1,5 + \%1,5 = \%3$ dolayında bir yıllık enflasyon gibi),
- **Kamu Açığı:** Üye ülkelerin bütçe açığı o ülke GSMH'sinin (**Bütçe / GSMH Oranı**) **%3'ünü aşmamalıdır** (Türkiye'de bu oran 2003'den 2004'e, %11'den %8'e inecektir),
- **Kamu Borçları:** Üye ülkenin kamu borçlarını (kamu iç ve dış borç stokunun toplamının) o ülke GSMH'sinin (**Kamu Borçları / GSMH Oranı**) **%60'ı geçmemelidir**. (Türkiye'de bu oran 2004'de %70'e inmiş ise de, esas sorun özellikle iç borç stokunun çok kısa vadeli olmasıdır)
- **Faiz Oranları:** Uzun vadeli faiz oranları, en düşük enfasyona sahip 3 üye ülkenin **yıllık ortalama faiz oranını %2'den fazla aşmamalıdır**. ($\%6 + \%2 = \%8$ gibi)
- **İstikrarlı Döviz Kur'u:** Euro'ya geçmeyen üye ülke paraları **devalüasyon olmaksızın** Avrupa Para Sisteminin döviz kurları mekanizmasında öngörülen normal dalgalanma marjlarına (**kur ayarlamalarına**) uymalıdır.

Kasım 2004 itibarıyla **Türkiye'nin toplam borç stoku 308 milyar \$** (iç borç 155 + dış borç 153) olup, **kamunun toplam borç stoku ise, 224 milyar \$'dır** (sadece 17,5 milyar \$'ı IMF ve Dünya Bankası'nadır). Çünkü, **153 milyar \$'lık dış borç stokunun 69 milyar \$'ı (%45'i) kamu kesimine, 84 milyar \$'ı (%55'i) da, başta bankalar olmak üzere, özel sektöre aittir.**

Maastricht Kriterlerinde kamu borç stoku/GSMH oranı %60 olmakla birlikte, Türkiye'de İç Borç Stoku ortalama vade yapısının çok kısa vadeli olmasından dolayı, Türkiye'nin uluslararası piyasalarda güvenini sağlayabilmesi ve bu piyasalardan düşük faizli, orta ve uzun vadeli krediler çekebilmesi için bu oranın %50'nin altına çekilmesi gerekmektedir. Mesela, **Ocak-Ekim 2004'de 225 katrilyon TL'lik İç Borç Stokunun %72'sini oluşturan Tahvil+Bono'dan oluşan Nakit borçların (129+33=162 katrilyon TL) ortalama vade yapısı 11,9 aydır.** Bu vadeler tahvilde 14 ay, bonoda 4 aydır (DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Kasım 2004, s.8).

AB'nin 11 Aralık 1999 günü Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü tanındıktan sonra, 11 Nisan 2000 tarihinde toplanan, Türkiye-AB arasında en yüksek karar organı olan, **Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin adaylık sürecinde AB müktesebatına (mevzuatına) uyum çalışmaları için 8 adet alt komite kurmuş, bu komiteler 31 anabashlıktan 28'ini Haziran 2000'den itibaren ele almaya başlamış, fakat AB ile müzakereler başlamadığı için elde edilen başarılar çok sınırlı kalmıştır.**

Önümüzdeki en az 10 yıllık müzakere süresince Türkiye'yi en çok zorlayacak anabashlıklar (parantez içinde ele alınması ve çıkartılması gereken AB'ye uyum mevzuatı sayısı) **ortak tarım (191), balıkçılık (270) ve taşımacılık (124) politikaları, sosyal politikalar ve istihdam (114), bölgesel politikalar (31), adalet ve iç işleri (159) ve çevre (174) dir.** AB ile müzakere edilmesi gereken diğer alanlar ise; **malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı (579), gümrük birliği (118), şirketler hukuku (29), rekabet ve devlet yardımları (53), vergilendirme (140), istatistik (140), sanayi politikaları (14), bilim ve araştırma (38), enerji (120), dış ilişkiler (580), ortak dış ve güvenlik politikaları (250), mali kontrol (33), ekonomik ve parasal birlik (56) dir.**

17 Aralık 2004 Zirve kararı (metni) ile bundan önceki adaylara uygulanmayan fakat Türkiye'ye reva görülen hususlar ise;

- **"Yapısal politikalar ve tarım konularında uzun süreli bir geçiş dönemi, kişilerin serbest dolaşımında koruyucu tedbirlerin sürekli hale getirilmesi; müzakerelerin sürecinin ucu açık ve sonucu önceden garanti edilemez"** ifadesinin yer alması,
- **Türkiye'ye tam üyelik tarihi verilmemesi,**
- **Kopenhag Kriterleri ile ilgisi olmayan Kıbrıs sorununun devreye sokulması,**
- **Daha önceki adaylara yağan mali destekten hiç bahsedilmemesi,**
- **Ortak tarım politikası ve bölgesel kalkınma konularında sürekli kısıtlama getirilebileceği,**
- **31 konudaki her müzakerenin açılış ve kapanışında da üye devletlerin, oy birliği ile alınacak kararının gerekecek olması şeklinde özetlenebilir.** Bunun anlamı **Güney Kıbrıs'a müzakere süresince 62 kez veto hakkı tanınacak olmasıdır.**

Müzakereler süresince Türkiye'nin dikkate alacağı çok detaylı diğer temel doküman ise **AB Komisyonu'nun 2004 İlerleme Raporudur. Raporda "Türk makamlarına göre, 1923 Lozan Anlaşması uyarınca Türkiye'deki azınlıklar sadece gayrimüslim olan Musviler, Ermeniler ve Rumlardır. Ancak Türkiye'de gayrimüslim azınlıklar dışında Kürtler dahil olmak üzere başka topluluklar da vardır... Aleviler hala Müslüman bir azınlık olarak kabul edilmemektedir. Süryanilerin azınlık hakları... v.s."**

Sn. R. Denktaş'ın ifadesiyle "Türkiye 17 Aralık'ta kallesliğe kurban gitmiştir". Başta Fransa ve Avusturya yöneticileri olmak üzere, birçok AB ülkesinde Türkiye'ye karşı Haçlı zihniyetinin devam ettiği açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Demek ki, yakın gelecekte AB ülkelerinin bir kısmı yine Yunanistan veya Güney Kıbrıs'ın arkasına sığınarak Türkiye'nin AB yürüyüşünü her an sabote edebileceklerdir.

Bu kanaatimi güçlendiren beyanatlar ise; Almanya muhalefet lideri Angela Merkel "Türkiye'ye tam üyelik tarihi verilmedi. Bizim için önemli olan müzakerelerin ucunun açık olması idi". Yunanistan Başbakanı: "Karardan memnunuz. Şimdi sıra Ekümenlik ve Ruhban Okulunun açılmasına geldi". Güney Kıbrıs Cumhurbaşkanı: "Türkiye Kıbrıs (Güney) Cumhuriyetini tanımadığı sürece heran veto hakkımızı kullanabiliriz".

Türkiye'nin bölünmez bütünlüğü AB'ye girmekten daha önemlidir. Kıbrıs konusunda ise Türkiye verebileceği tavizleri zaten vermiştir. Onun için Türkiye AB ile müzakereleri gidebildiği kadar sürdürme gayretinde bulunmalı, ancak Kıbrıs, Ekümenlik ve yeni azınlıkları tanıma gibi bahanelerle müzakereleri engelleme tehditleri ve dayatmaları uygulanmaya konduğu anda restini çekerek, AB ile ilişkilerimizi GB'den çıkarıp Serbest Ticaret Anlaşması (STA) düzeyine indirmelidir. Tabi resti çektiğimizde elimizin güçlü olabilmesi için, ABD ve Rusya ile STB anlaşmaları yapabilmeyen alt yapısı oluşturulmalı ve bu çalışmalara derhal başlanarak, AB müzakereleri ile paralel olarak yürütülmelidir. Türkiye'nin bu tutumu ve politikası belki de AB ile müzakerelerde Türkiye'yi daha güçlü bir konuma bile getirebilir.

Belirtmek gerekir ki, ABD ve Rusya STA çerçevesinde ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye-AB ticari ve ekonomik ilişkilerin bir alternatifi değil, sadece tamamlayıcısı olacaktır. Çünkü, GB'den 9 yıl sonra ve GB'den 40 yıl önce de Türkiye'nin dış ticaretinin en az yarısı bugünkü AB ülkeleri ile yapıyordu. Esas kazancımız ise AB ile Ortak Gümrük Tarifesine (OGT'ye) bağlı olmaktan çıkıp, başta ABD, Rusya, Türk Cumhuriyetleri ve komşularımızla ikili ekonomik ve ticari ilişkilerimizi geliştirdikçe Türkiye'nin daha bağımsız bir dış politika gütmeye fırsatı ortaya çıkacak ve ülkemizin Bölgesinde ve dünya siyasetindeki ağırlığı giderek artacaktır.

Özetlersek, herşeye rağmen Türkiye'nin önü açıktır. 2004'de Türk ekonomisi yıllık 90 milyar \$'lık bir döviz kazanma potansiyeline ulaşmıştır. Bu meblağın 60-62 milyar \$'ı ihracattan, geriye kalan 28-29 milyar \$'ı da başta hizmet gelirleri olmak üzere bavul ticaretinden kaynaklanmıştır. Türkiye 36 bin kişilik ihracatçı ordusuyla 140 dolayındaki ülkeye ihracat yapmaktadır.

Makalemi 14 Kasım 2000 akşamı Işık TV'de yönetmekte olduğum "Ekonomik Analiz" programında, maalesef İstanbul'da bir Müslüman mezarlığında öldürülen, Sn. Merhum Üzeyir GARIH'in değerlendirmeleri ile bitirmek istiyorum. "Sayın hocam, Türkiye'de 12 milyon kişi gerek gelir seviyesi ve gerekse eğitim düzeyi bakımından Avrupa standartları seviyesindedir. Milyon kişi olarak Danimarka'nın nüfusu 5,3, Avusturya'nın 8,2, İsveç'in 8,9 ve Belçika'nın 10,2 milyondur. Bu durumda nüfus itibarıyla, Türkiye'deki 12 milyon Avrupa standartındaki kişi sayısını yukarıdaki ülke nüfuslarına oranladığımızda, milyon kişi olarak, Türkiye'nin 2,3 Danimarka, 1,5 Avusturya, 1,3 İsveç ve 1,2 kat Belçika nüfusu düzeyinde yetişmiş insan gücü vardır.

AB ülkelerinin nüfusu giderek azalmakta ve yaşlanmaktadır. Türkiye ise, yıllık %1,5 nüfus artışıyla, genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahiptir. Sanayileşme açısından da, Türkiye özellikle son 20 yılda dinamik genç bir müteşebbis gücü yetiştirmiştir. Bu sayısal gerçekler ekonomik açıdan AB ülkeleri ile boy ölçüşmede Türkiye'nin potansiyelini göstermektedir. Yeter ki, gerekli ekonomik ve siyasi reformları sağlayıp, bürokratik engelleri

de asgari düzeye indirerek Türk insanının teşebbüs gücünün önü açılabilsin. Kötümser olmaya gerek yoktur. ”

Not-1: Türkiye’de ve Türk Cumhuriyetlerinde ekonomik sorunlar ve çözüm yolları, Türkiye-AB ekonomik ve mevzuat ilişkileri ile DYS yatırımları konularında detaylı bilgi için bakınız, Prof. Dr. Emin ÇARIKÇI'nın 46 makale ve 400 sayfadan oluşan güncelleştirilmiş 2. Baskı Kitabı: TÜRK DÜNYASINDA EKONOMİK GELİŞMELER VE TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ. AKÇAĞ Yayınları, Mart 2004 (Tuna Cad. 8/1, Kızılay – Ankara (0312-4321798)).

Not-2: Bu makalede yer alan Tablo-1’in 2004 yılı kolonundaki veriler her ay revize edilerek ve metin güncelleştirilerek Çankaya Üniversitesi’nin Ana Web sayfasında yayımlanmaktadır. (<http://www.cankaya.edu.tr> Akademik Platform)